

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-113>

УДК 637.5:631.14

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА АКТУАЛЬНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ М'ЯСОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ В УКРАЇНІ

SPECIFICS OF FUNCTIONING AND TOPICAL DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF MEAT PRODUCT SUBCOMPLEX IN UKRAINE

Болтовська Людмила Леонідівна

доктор філософії з економіки, асистент, асистент кафедри,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6202-998X>

Boltovska Liudmyla

Vinnitsia National Agricultural University

Стаття присвячена дослідженню сучасних тенденцій розвитку підприємств м'ясопродуктового підкомплексу. Питання розвитку та модернізації м'ясопродуктового комплексу України є особливо актуальним. За умов економічної кризи, девальвації та інфляційних процесів, втрати звичних ринків збуту державі не вдається зупинити спад виробництва сільськогосподарської продукції, зокрема і в галузях тваринництва. Останніми роками розвиток вітчизняних підприємств м'ясопродуктового підкомплексу досить нестабільний. Він є однією з важливих складових продовольчого комплексу України, однак нестабільний стан розвитку комплексу викликає занепокоєння через те, що він має визначальне значення як для забезпечення стабільної соціально-економічної ситуації, продовольчої безпеки країни, так і для підвищення якості життя населення України. В статті здійснена оцінка стану і тенденцій розвитку м'ясопродуктового підкомплексу в Україні виходячи із концептуальних підходів щодо необхідності розвитку галузі тваринництва. На основі аналізу виявлено особливості функціонування підприємств у м'ясопереробній галузі України. Розглянуті кількісні та якісні тенденції на ринку м'яса та м'ясної продукції в Україні, а також визначено чинники, які впливають на перспективи його розвитку.

Ключові слова: м'ясопродуктовий підкомплекс, ринок м'яса, виробництво м'яса, сільськогосподарські підприємства, господарства населення.

The article is devoted to the study of modern trends in the development of enterprises of the meat product sub-complex. The issue of development and modernization of the meat product complex of Ukraine is particularly urgent. Under the conditions of the economic crisis, devaluation and inflationary processes, the loss of the usual sales markets, the state is unable to stop the decline in the production of agricultural products, in particular in the fields of animal husbandry. In recent years, the development of domestic enterprises of the meat product sub-complex has been rather unstable. The meat product sub-complex is one of the strategic branches of the national economy, the main goal of which is to provide the population with the required amount of meat and meat products of the appropriate quality. The level of development of enterprises of the meat product sub-complex is an indicator that characterizes the level of livelihood of the population and is an important component of food security. It is one of the important components of the food complex of Ukraine, however, the unstable state of development of the complex causes concern because it is of decisive importance both for ensuring a stable socio-economic situation, food security of the country, and for improving the quality of life of the population of Ukraine. The article assesses the state and development trends of the meat product sub-complex in Ukraine based on conceptual approaches regarding the need for the development of the livestock industry. Ukraine has favorable natural and climatic factors for the production of agricultural products. Under modern conditions, the meat product sub-complex in our country and the world is one of the main producers of important protein products, which are characterized by biological completeness for the human body. Based on the analysis, the peculiarities of the functioning of enterprises in the meat processing industry of Ukraine were revealed. Quantitative and qualitative trends in the market of meat and meat products in Ukraine are considered, and factors affecting its development prospects are also determined.

Keywords: meat product sub-complex, meat market, meat production, agricultural enterprises, households.

Постановка проблеми. М'ясопродуктовий підкомплекс є ключовою частиною агропромислового комплексу України. Розвиток даної галузі є дуже важливим для економіки країни, адже займає одну з пріоритетних ланок та являється основою продовольчого комплексу. Нестабільний стан розвитку цієї галузі викликає занепокоєння, оскільки прогрес у цій галузі має визначальне значення для соціально-економічної ситуації і сприяє утриманню стабільності в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку й функціонування м'ясопродуктового підкомплексу України присвячено багато праць вчених-економістів, зокрема П. Березівського, І. Власенко, Р. Логоші, І. Салькової, В. Месеся-Веселяка, однак динамічний розвиток галузі потребує постійного аналізу тенденцій розвитку, та факторів впливу на підкомплекс, адже саме ця галузь має визначальне значення в соціально-економічній ситуації, та забезпечує населення України м'ясом та м'ясопродуктами.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Головною метою цієї статті є аналіз сучасного стану розвитку м'ясопродуктового підкомплексу України та визначення ключових проблем у розвитку ринку м'яса.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тваринництво друга після рослинництва важлива галузь сільського господарства. Вона забезпечує населення цінними продуктами харчування молоком, м'ясом, яйцями, а харчову, легку, фармацевтичну та інші галузі промисловості сировиною. М'ясопродуктовий підкомплекс України, що об'єднує товаровиробників сільськогосподарської продукції, торгівельні організації та підприємства м'ясопереробної галузі у процесі вирощування худоби та птиці, а також їх переробки та реалізації готової продукції, на даний час знаходиться в кризовому становищі [1].

Сьогодні перед підприємствами м'ясопродуктового підкомплексу гостро стоїть завдання розвитку та формування стійких конкурентних переваг на внутрішньому та зовнішньому ринках [2].

За сучасних умов м'ясопродуктовий підкомплекс у нашій державі та світі є одним з основних виробників важливих білкових продуктів, які відзначаються біологічною повноцінністю для організму людини. Сучасний етап розвитку виробничих відносин у м'ясопродуктовому підкомплексі вимагає розроблення дієвих механізмів і підходів, які б дали можливість підвищити ефектив-

ність виробництва, опрацювати і впровадити принципово нову модель функціонування цього сектору з метою стабілізації виробництва, створити сприятливі інвестиційні умови, забезпечити конкурентоспроможність на споживчому ринку, забезпечити населення м'ясною продукцією на рівні раціональних норм споживання [2].

Загальний показник із вирощування худоби та птиці у сільськогосподарських підприємствах у січні – грудні 2022 року збільшився проти відповідного періоду минулого року на 29,5 тис. т за рахунок збільшення вирощування птиці на 19,1 тис. та свиней на 19,1 тис. т. Вирощування великої рогатої худоби зменшилося на 8,5 тис. т. Показник співвідношення вирощування до реалізації свідчить про обсяг наявних м'ясних ресурсів на відповідну дату, який за 2022 рік для всіх видів тварин становив 101,2%. У досліджуваному періоді було нарощено лише м'ясні ресурси свиней – на 7,5%. Проти відповідного періоду 2021 року наявність м'ясних ресурсів за всіма видами тварин залишилась без змін.

За січень – грудень 2022 року порівняно з 2021 роком обсяги реалізації на забій худоби та птиці зменшилися за всіма категоріями господарств на 39,3 тис. т, у тому числі сільськогосподарськими підприємствами на 3,4 тис., господарствами населення на 35,9 тис. т.

У січні – грудні 2022 року лідерами серед регіонів України з реалізації на забій худоби та птиці всіма категоріями господарств були Вінницька, Черкаська, та Київська області які разом реалізували на забій 50,2% худоби і птиці від загальних обсягів реалізації в цілому по державі (3454,3 тис. т).

У січні – грудні 2022 року, проти відповідного періоду минулого року, обсяги реалізації худоби і птиці на забій в усіх категоріях господарств збільшили сім областей, у сільськогосподарських підприємствах – одинадцять, у господарствах населення – п'ять областей.

Як свідчать результати досліджень, що протягом досліджуваного періоду спостерігається зростання виробництва м'яса в розрахунку на одну особу. Дана обставина викликана на нашу думку двома основними чинниками: зростанням обсягів виробництва м'яса в Україні та зниження чисельності населення в Україні, що спостерігається нині.

Виробництво м'яса в Україні збільшувалося останніми роками, переважно за рахунок розвитку птахівництва. Зупинення темпів зростання у птахівництві вже цього року

вплине на загальне скорочення виробництва м'яса в Україні [4].

Дана обставина викликана низкою чинників, зокрема ефективною державною підтримкою щодо забезпечило відродження птахівництва.

До складу тваринництва України входить скотарство, свинарство, птахівництво, вівчарство, менш поширені: кролеводство, рибництво, бджільництво, звірівництво та інші [5].

Упродовж останніх десятиріч спостерігається значний спад скотарства, свинарства та вівчарства, скорочення виробництва продукції тваринництва і зменшення поголів'я основних видів тварин загалом. Так, за даними Державної служби статистики України, за 1990–2022 роки кількість поголів'я сільськогосподарських тварин скоротилась у середньому на 80% (табл. 1).

Тривале скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин призвело до перерозподілу питомої ваги різних видів сільськогосподарських тварин у загальному обсязі поголів'я. Якщо у 1990 році лідируючі позиції займала велика рогата худоба, то з 2006 року за кількістю тварин на перше місце вийшло свинарство, а сьогодні лідируючі позиції у птахівництва.

Ситуація в скотарстві залишається вкрай незадовільною. Інвестиційна непривабливість галузі в умовах насичення ринку більш дешевим м'ясом птиці при низькій купівельній спроможності населення, змушує виробників

поступово відмовлятися від цього виду діяльності. Ускладнює ситуацію і відсутність прозорих механізмів підтримки з боку держави (табл. 2).

Поголів'я великої рогатої худоби на 1 січня 2022 року в усіх категоріях господарств зменшилося проти відповідного минулорічного періоду на 192,5 тис. голів, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах на 51,9 тис., у господарствах населення на 140,6 тис. голів.

Станом на 1 січня 2022 року, у порівнянні із аналогічним періодом минулого року, у підприємствах усіх категорій спостерігається негативна тенденція щодо приросту поголів'я великої рогатої худоби в усіх областях країни. Лише господарствам населення Закарпатської області вдалось досягти приросту на 0,1 тис. голів.

При цьому в Україні практично не залишилося спеціалізованого м'ясного поголів'я великої рогатої худоби. За цей період велика кількість сільськогосподарських виробників пішла з цього ринку, їхня частка у виробництві яловичини зменшилася з 40% до 24%.

В процесі проведеного дослідження було встановлено, що основними чинниками зниження виробництва продукції м'ясного скотарства є:

1. Висока собівартість яловичини, виробленої в неспеціалізованих підприємствах, що є неконкурентоспроможною за умов насичення ринку м'яса дешевшим м'ясом птиці,

Таблиця 1

Кількість сільськогосподарських тварин на кінець 2022 року в усіх категоріях господарств України, тисяч голів.

Рік	ВРХ	В т.ч. корови	Свині	Птиця	Коні	Вівці та кози
1991	24623,4	8378,2	19426,9	246104,2	738,4	8418,7
1996	17557,3	7531,3	13144,4	149748,4	755,9	4098,6
2001	9423,7	4958,3	4958,3	123722,0	701,2	1875,0
2006	6514,1	3635,1	7052,8	161993,5	554,8	1629,5
2010	4826,7	2736,5	7576,6	191446,4	443,4	1832,5
2018	3750,3	2166,6	7079,0	203986,2	305,8	1325,3
2019	3682,3	2108,9	6669,1	201668,0	291,5	1314,8
2020	3530,8	2017,8	6109,9	204830,9	264,9	1309,3
2021	3332,9	1919,4	6025,3	211654,4	244,0	1268,6
2022	3092,0	1788,5	5727,4	220485,8	224,4	1204,5
Відношення 2022 до 1991 року	-21531,4	-6589,7	-13699,5	-25618,4	-514,0	-7214,2

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [3]

Таблиця 2

**Динаміка кількості сільськогосподарських тварин за категоріями господарств
на кінець 2022 року, (тисяч голів)**

Показник	Рік					2022 р. у % до 2000	
	2000	2010	2020	2021	2022	2000 р.	2022 р.
Сільськогосподарські підприємства							
Велика рогата худоба	5037,3	1526,4	1138,1	1049,5	1008,4	20	96,1
В % до всього	53,5	34,0	34,1	33,9	35,1	-18,4в.п.	1,2 в.п.
Свині	2414,4	3625,2	3395,6	3300,1	3629,5	150,3	109,9
У % до всього	31,6	45,5	56,4	57,6	61,8	30,2 в.п.	4,2 в.п.
Птиця	25352,9	110561,3	118812,9	127773,2	109737,0	432,8	85,8
У % до всього	20,5	54,2	56,1	58,0	54,7	34,2 в.п.	-3,3 в.п.
Господарства населення							
Велика рогата худоба	4386,4	2968,0	2194,8	2042,5	1865,6	42,5	91,3
У % до всього	46,5	66,0	65,9	66,1	64,9	18,4в.п.	-1,2 в.п.
Свині	5237,9	4335,2	2629,7	2427,3	2246,7	42,9	92,6
У % до всього	68,4	54,5	43,6	42,4	38,2	-30,2в.п.	-4,2 в.п.
Птиця	98369,1	93278,5	92841,5	92712,6	90914,9	92,4	98,1
У % до всього	79,5	45,8	43,9	42,0	45,3	-34,2в.п.	3,3 в.п.

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [3]

особливо у умовах обмеженої купівельної спроможності населення;

2. Зважаючи на зниження попиту перехід яловичини в нішевий продукт:

а) попит на яловичину з боку населення традиційно нижчий, ніж на свинину, при цьому в Україні фактично відсутня культура споживання стейку – основного продукту, на який може бути орієнтоване м'ясне скотарство;

б) в умовах активного розвитку та агресивної конкуренції з боку свинарства неминучий процес видавлювання яловичини зі споживчого ринку;

в) зниження обсягів пропозиції призвело до того, що переробні підприємства суттєво знизили попит на яловичину. Рецепт м'ясних виробів, де використовується яловичина, поступово замінюється на свинину або м'ясо птиці. Ті ж окремі підприємства, для яких яловичина є незамінною сировиною, за рахунок вищої доданої вартості на кінцеву продукцію, вважають за краще розвивати власне сировинне виробництво;

г) перспективи розвитку експортних ринків також є досить песимістичні.

3. Мінімальний обсяг державної підтримки галузі за далеко не завжди прозорих та зрозумілих механізмів її розподілу.

Як результат, значний потенціал скотарства, що формувався ще в 1970–1990 роки,

на даний момент вичерпав себе. Останні десять років виробництво яловичини залишалося переважно лише побічним продуктом молочного скотарства. При цьому, враховуючи поточні реалії, в яких основна ставка в скотарстві робиться на розвиток високопродуктивного молочного виробництва, в найближчому майбутньому очікується подальше зниження обсягів пропозиції м'яса великої рогатої худоби.

Свинарство в останні роки набуло значних темпів розвитку і, насамперед, в секторі крупно-товарного сільськогосподарського виробництва.

На 1 січня 2022 року в усіх категоріях господарств збільшилося поголів'я свиней проти відповідного періоду минулого року на 113 тис. голів, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах – на 320,2 тис., при цьому в господарствах населення відбулося зменшення – на 207,2 тис. голів.

У сільськогосподарських підприємствах найбільше поголів'я свиней утримується у Київській – 86,8% від загального поголів'я по області, Дніпропетровській – 81% та Полтавській – 77,2% областях.

Враховуючи плани розвитку свинарства, анонсовані рядом великих компаній, а також існуючі виробничі потужності в галузі, поточне зниження поголів'я свиней у середньостро-

ковій перспективі не повинно мати істотного впливу на обсяги пропозиції свинини.

У 2022 році продовжилися процеси консолідації виробничих ресурсів на ринку свинини з перерозподілом у структурі вирощування та реалізації свиней від господарств населення у бік вертикально-інтегрованих сільськогосподарських підприємств.

Великі холдингові структури за рахунок масштабів виробництва та великих можливостей з оптимізації своїх витрат протягом останніх двох років демонстрували стійке зростання за основними виробничими показниками (поголів'я свиней, обсяги вирощування та виробництва), практично в повному обсязі виконуючи анонсовані раніше плани розвитку [8]. І це незважаючи на досить складну кон'юнктуру ринку свинини, якої було відзначено 2019 та 2020 роки. З основних чинників, які чинили тиск ринку, можемо виділити такі фактори:

- значне збільшення кормових витрат. Зокрема, на ячмінь, ключову кормову компоненту у структурі собівартості свинини, ціни у 2021 р. порівняно з попереднім роком збільшились на 33%, у 2022 році – на 41%;

- тривалий період ціни на свинину залишалися на низькому рівні;

- повільні темпи зростання споживання м'яса та свинини з розрахунку на 1 чол./рік. Незважаючи на конкурентну ціну та значні обсяги пропозиції свинини на ринку, обсяги фактичного споживання свинини в Україні за останні два роки збільшились на 15%. При цьому обсяги споживання всіх видів м'яса за той же період зросли лише на 4%. При цьому м'ясопереробна промисловість зазвичай орієнтується на імпорт дешевших субпродуктів для оптимізації вартості готової продукції;

- слабо прогнозований експортний ринок свинини.

Незважаючи на позитивну динаміку зростання, яку великі компанії демонстрували останніми роками, короткострокові перспективи ринку свинини можна оцінювати зі стриманим песимізмом. Описані раніше проблеми, на тлі можливого посилення ситуації з кормовою компонентою, можуть призвести до стагнації ринку, під вплив якої потраплять не лише дрібні та середні підприємства, а й великі холдинги. Насамперед, це ті компанії, де свинарство не є профільним напрямом діяльності і в яких рівень ефективності традиційно нижчий за аналогічні показники спеціалізованих компаній.

Наприклад, у групі холдингів, для яких свинарство формувало менше ніж 30% виручки від реалізації всієї сільськогосподарської продукції, поголів'я свиней за результатами 2022 року скоротилося на 36% до 403 тис. голів. Питома вага цієї групи холдингів у загальному обсязі виробництва свинини у 2022 році склала 14,6%.

Найчастіше великі компанії активно розвивають усі елементи вертикальної та горизонтальної інтеграції, спрямовані на оптимізацію витрат, зниження економічних та виробничих ризиків, підвищення загальної стійкості підприємства.

Найближчі перспективи ринку свинини безпосередньо залежатимуть від обсягів споживання свинини, які у свою чергу визначатимуться впливом кількох основних факторів. Насамперед, це можливе економічне зростання та зростання купівельної спроможності населення, які дозволять не лише безпосередньо збільшити обсяги споживання всіх видів м'яса, а й сприятимуть структурним змінам м'ясного споживчого кошика у бік збільшення частки свинини.

Другий чинник – це усвідомлення необхідності активного входу власної продукції сектор переробки м'яса та виробництва готових м'ясних виробів. При державному лобюванні, спрямованому на жорсткий контроль виробництва готових м'ясних виробів, для виробників свинини може звільнитися додаткова ніша попиту (3–5 кг/рік на особу), яка зараз зайнята дешевою імпортною сировиною, частково м'ясом птиці та іншими м'ясозамінними продуктами, які використовуються в вітчизняних м'ясних та ковбасних виробках. За оцінками не більше 20% свинини піддається глибокій переробці для подальшого виробництва м'ясних і ковбасних виробів. Решта обсягу свинини потрапляє на споживчий ринок у вигляді парного, охолодженого м'яса або фаршу. Водночас можлива реалізація подібної схеми ще більшою мірою залежатиме від загальної економічної ситуації в країні з огляду на те, що готові м'ясні вироби та ковбаси відносяться до сегменту продукції з високою доданою вартістю.

Птахівництво одна з найрозвинутіших галузей аграрного сектору в Україні. В структурі валової продукції сільського господарства птахівництво формує 15% від загального обсягу продукції, та понад 42% продукції тваринництва. Внаслідок стрімкого розвитку галузі протягом двотисячних років [7].

Поголів'я птиці в усіх категоріях господарств на 1 січня 2022 року зменшилося

проти відповідного періоду минулого року на 20,6 млн. голів, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах – на 18,8 млн., а у господарствах населення – на 1,8 млн. голів.

Основне поголів'я птиці в усіх категоріях господарств на 1 січня 2022 року було зосереджене у Вінницькій, Черкаській та Київській областях, де поголів'я птиці коливається від 22,7 млн. голів у Київській до 33,6 млн. голів у Вінницькій області.

Найменше поголів'я птиці (до 5 млн. голів) в усіх категоріях господарств знаходилося у Кіровоградській, Полтавській, Сумській, Донецькій, Івано-Франківській, Запорізькій, Закарпатській, Чернігівській, Чернівецькій, Одеській, Миколаївській та Луганській областях.

Слід зазначити, що за 2022 рік в усіх категоріях господарств лише у трьох областях спостерігалася позитивна динаміка щодо нарощування поголів'я птиці.

Основні причини, які могли зумовити зниження поголів'я птиці на підприємствах м'ясного спрямування:

- високі темпи нарощування виробництва в попередні роки, які на даному етапі стримуються повільнішими темпами зростання внутрішнього споживання, у тому числі за рахунок обмеженої купівельної спроможності населення;

- додатковий тиск на ринок м'яса за рахунок конкуренції з боку галузі свинарства, що активно розвивається;

- експортні поставки, незважаючи на їх активний розвиток, поки що не можуть бути реальним компенсатором внутрішнього дисбалансу, до того ж їх подальший розвиток стримується протекціоністською політикою Європейського Союзу;

- зростання цін на вхідні матеріально-технічні ресурси та послуги (корми, ветпрепарати, логістика, енергоресурси та ін) на тлі досить стабільних цін на кінцеву продукцію;

- подальша консолідація птахівничої галузі та підвищення конкуренції зумовили вихід із даного сектору низки дрібних та середніх виробників.

Як свідчать результати нині в тваринництві відбувається процес концентрації поголів'я сільськогосподарських тварин та птиці (табл. 3).

Птахівництво одна з найбільш консолідованих галузей сільського господарства. Частка двох найбільших компаній «МХП» та «Агромарс» на ринку становить понад 65% з урахуванням всіх їх структурних одиниць. У агрохолдингах побудовано систему повного виробничого циклу – від отри-

мання інкубаційних яєць та вирощування молодняку до повної переробки м'яса птиці. Хоча і з різним ступенем забезпечення, але всі компанії мають свої кормові бази щодо вирощування ключових кормових культур. В інтегровану структуру також включені елеватори та підприємства з виробництва комбікормів. Готова продукція компаній має власні відомі бренди. Просування продукції сприяє активна робота з торговельними мережами по всій території України, поряд із створенням власних мереж реалізації.

Зазначимо, що на тлі повільного зростання споживання м'яса птиці на внутрішньому ринку, у сьогоdnішньому форматі, коли основні обсяги споживаються у вигляді охолодженої продукції, подальше розширення внутрішнього ринку може залежати від розвитку нових напрямків. Наприклад, від розвитку продажів за допомогою сегмента HoReCa, насамперед стріт-фудів та ресторанів швидкого харчування. Створення подібних структур у рамках холдингу під силу тільки великим гравцям, так само як і можливість стати постачальником для міжнародних мереж швидкого харчування, що виходять на український ринок. Наприклад, Kentucky Fried Chicken (KFC) – третя за величиною мережа ресторанів швидкого харчування у світі, яка в 2012 р. анонсувала вихід на ринок України. KFC спеціалізуються переважно на стравах з курки.

Лідер птахівничої галузі – холдинг «МХП» – уже зробив кроки у цьому напрямі. Так, у 2011 р. ними було запущено власну мережу ресторанів швидкого харчування під брендом «Крила».

Останні п'ятнадцять років для скотарства України, його м'ясної складової, виявилися вкрай складними, поставивши одну з найбільших колій галузей тваринництва на межу близьку до зникнення насамперед у сільськогосподарських підприємствах. Щорічно офіційна статистика свідчила про нові негативні рекорди, які ставила галузь: знижується поголів'я ВРХ, падає виробництво яловичини, у результаті, зараз маємо найнижчі виробничі показники в галузі за всю історію статистичних спостережень.

В Україні здійснюється модель розвитку м'ясопродуктового підкомплексу, яка заснована на вертикально інтегрованих індустріальних комплексах з повним циклом виробництва від комбікормових заводів до глибокої переробки м'яса. Вертикальна інтеграція характерна в основному для підпри-

Таблиця 3

Групування підприємств за кількістю сільськогосподарських тварин на кінець 2022 року

Показник	Кількість підприємств		Кількість сільськогосподарських тварин	
	одиниць	у % до загальної кількості	тис. голів	у % до загальної кількості
Велика рогата худоба				
Підприємства	1911	100,0	1008,4	100,0
з них мали, голів				
до 50	494	25,9	9,8	1,0
50–99	165	8,6	11,8	1,2
100–499	н	31,9	176,7	17,5
500–999	361	18,9	249,6	24,7
1000–1499	130	6,8	159,3	15,8
більше 1500	151	7,9	401,2	39,8
Свині				
Підприємства	1437	100,0	3629,5	100,0
з них мали, голів				
до 100	454	31,6	18,1	0,5
100–199	181	12,6	26,0	0,7
200–499	247	17,2	81,7	2,3
500–999	164	11,4	116,3	3,2
1000–4999	247	17,2	580,0	16,0
5000–9999	67	4,7	466,3	12,8
більше 10000	77	5,3	2341,1	64,5
Птиця				
Підприємства	385	100,0	109737,0	100,0
з них мали, голів				
до 4999	142	36,9	139,3	0,1
5000–49999	107	27,8	2387,7	2,2
50000–99999	29	7,5	2075,0	1,9
100000–499999	71	18,4	16674,3	15,2
більше 500000	36	9,4	88460,7	80,6

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [3]

емств птахівництва, свинарства та переробки їхньої продукції, оскільки в цих галузях високий рівень концентрації та механізації, що сприяє досягненню ефективності за рахунок масштабів виробництва у великому бізнесі.

Розвиток інтеграційних процесів у галузі, пропустивши характерний для світової практики етап контрактної форми відносин, відразу почалося з найбільш «жорсткого» варіанта інтеграції, заснованого на передачі власності та централізації управління в руках компанії-інтегратора.

В результаті поєднання названих переваг виникає згадуваний раніше синергетичний

ефект – поява в інтегрованого формування нових системних властивостей, що забезпечують зростання загального ефекту до величини більшої, ніж сума ефектів учасників, що діють окремо

Водночас інтеграційні процеси у м'ясо-продуктовому підкомплексі мали й негативні економічні та соціальні наслідки. Серед них можна назвати монополізацію ринку та зниження конкуренції, звуження можливостей для розвитку та витіснення з галузі малого та середнього бізнесу, створення бар'єрів входу на ринок; недоступність для дрібних виробників та власників особистих підсобних госпо-

дарств родючих земель, що перейшли у розпорядження інтегрованих структур та у ряді випадків утворили латифундії; політичне та економічне лобювання, у тому числі в отриманні держпідтримки; виникнення протиріч у економічних інтересах учасників інтегрованих формувань; зростання непродуктивних витрат на управління розгалуженими організаційними структурами агрохолдингів; різку поляризацію сільського населення за можливостями зайнятості та рівнем доходів, порушення засад традиційного сільського способу життя, погіршення екологічної обстановки на територіях розміщення великих тваринницьких комплексів, що викликають протестні настрої місцевого населення та посилюють соціальну напруженість та ін. Для запобігання та зниження негативного впливу названих явищ необхідне державне регулювання розвитку інтеграційних процесів на всіх рівнях управління.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз тенденцій розвитку м'ясопродуктового підкомплексу свідчить про зменшення обсягів виробництва великої рогатої худоби, свиней, овець, кіз та коней. Основна увага до вирощування цих видів продукції припадає на господарства населення. Внаслідок цього виникає проблема у підкомплексі, а саме зниження обсягів виробництва та його невигідність. Особливо складною є ситуація в галузі вирощування великої рогатої худоби, яка вимагає значних капіталовкладень для відновлення та організації виробництва, таких як відновлення племінного й товарного стада, будівель, обладнання та техніки. Встановлено, що єдиний сектор, який ефективно функціонує, – це галузь птахівництва. Їй притаманні особливості технології інтенсивного вирощування птиці, що забезпечує високу продуктивність при порівняно низьких витратах живої праці та матеріальних ресурсів на одиницю продукції. Ця галузь випереджає інші галузі тваринництва, включаючи її великі обсяги державної підтримки.

На основі проведеного дослідження можна дійти висновку, що є велика необхідність у визнанні розумного поєднання у підкомплексі великих агропромислових формувань, середніх сільськогосподарських організацій,

фермерських та особистих підсобних господарств, що дозволяє забезпечити реалізацію переваг кожної з форм господарювання, економічне зростання у галузі та сталий розвиток сільських територій. Результати проведеного дослідження дають підстави визначити такі напрями ефективного розвитку інтеграційних процесів та інтегрованих структур у м'ясопродуктовому підкомплексі аграрного сектору, на яких пропонується зосередити зусилля держави, бізнесу, галузевих асоціацій та наукової громадськості:

- забезпечення ефективного виходу інтегрованих структур на світовий агропродовольчий ринок;

- зосередження інвестиційної активності інтегрованих формувань на модернізації виробництва та збуту, розвитку селекційно-генетичної та кормової бази;

- вертикальна інтеграція виробників з науково-дослідними структурами зі створенням науково-виробничих об'єднань з метою формування інноваційної спрямованості розвитку галузі;

- створення та розширення контрактних форм інтеграції, міжорганізаційних взаємодій та інституційних формувань;

- розвиток диверсифікації діяльності інтегрованих формувань (у бік глибокої переробки, охоплення нових регіонів, проектів з м'ясного скотарства), збільшення обсягів випуску для сегментів ринку, що розвиваються, підвищення безпеки та якості продукції;

- використання сучасного науково-методичного забезпечення корпоративного стратегічного управління, управління бізнес-процесами та якістю, маркетингу;

- регулювання державою діяльності інтегрованих структур, у тому числі за допомогою вдосконалення земельного законодавства з метою нівелювання негативного впливу на конкурентне середовище, екологічну ситуацію, соціально-економічну обстановку на селі.

Зосередивши увагу держави, бізнесу, галузевих асоціацій та наукової громадськості на всіх вище перерахованих векторах розвитку м'ясопродуктового підкомплексу дана галузь має всі шанси стати не лише однією з галузей забезпечення продовольчої безпеки країни, а й найприбутковішим видом агробізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фуштей Л. Л. Сучасний стан розвитку м'ясопродуктового підкомплексу України. *Регіональна бізнес-економіка та управління*: 2019. № 1. С. 50–55.

2. Салькова І. Ю., Фуштей Л. Л. Теоретичні основи та можливості розвитку м'ясопродуктового підкомплексу України. *Економіка та управління національним господарством*. 2018. Вип. 22. С. 226–230.
3. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm (дата звернення 17.06.2021).
4. Кіщак І. Т., Корнева Н. О., Новікова О. Є. Тваринництво України у світовому галузевому розвитку. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2015. Вип. 3. С. 10–21.
5. Шестакова П. Ю., Ожелевська Т. С. Аграрний ринок України в умовах євроінтеграції. *Молодий вчений*. 2018. № 3(2). С. 720–722.
6. Дорош М. М. Птахівництво України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Гжицького*. 2019. Т. 16. № 1(2). С. 7–17.
7. Шпикуляк О. Г., Ігнатенко М. М., Швець А. А. Концептуальні оцінки реалізації засад інклюзивного розвитку сільських територій за участі агрохолдингових інтегрованих формувань. *Економіка АПК*. 2021. № 3. С. 97–111.
8. Tomashuk I. V. The impact of European integration processes on the development of rural areas of Ukraine. *Бізнес-навігатор*. 2022. № 1(68). С. 98–106.
9. Kolomiets T. V., Tomashuk I. V. Entrepreneurship and development of rural areas in Ukraine. *Colloquium-journal*. 2021. № 9(96) Vol. 3. P. 29–42.
10. Болтовська Л. Л. Організаційно-економічні засади управління динамічними процесами м'ясопродуктового підкомплексу: дис. на здобуття наукового ступеня доктора філософії з економічних наук: 051. Вінниця, 2021. 189 с.
11. Доцюк С. О. Сучасні аспекти зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39.

REFERENCES:

1. Fushtei L. L. (2019) Suchasnyi stan rozvytku miasoproduktovoho pidkompleksu Ukrainy [The current state of development of the meat product sub-complex of Ukraine]. *Rehionalna biznes-ekonomika ta upravlinnia*, № 1, pp. 50–55.
2. Salkova I. lu., Fushtei L. L. (2018) Teoretychni osnovy ta mozhlyvosti rozvytku miasoproduktovoho pidkompleksu Ukrainy [Theoretical foundations and opportunities for the development of the meat product sub-complex of Ukraine]. *Ekonomika ta upravlinnia natsionalnym hospodarstvo*, vol. 22, pp. 226–230.
3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm (accessed 17.06.2021)
4. Kishchak I. T., Kornieva N. O., Novikova O. Ie. (2015) Tvarynnytstvo Ukrainy u svitovomu haluzevomu rozvytku [Animal husbandry of Ukraine in the global sectoral development]. *Visnyk ahrarnoi nauky Prychornomoria*, vol. 3, pp. 10–21.
5. Shestakova P. lu., Ozhelevska T. S. (2018) Ahrarnyi rynek Ukrainy v umovakh yevrointehratsii [The agricultural market of Ukraine in the conditions of European integration] *Molodyi vchenyi*, № 3(2), pp. 720–722.
6. Dorosh M. M. (2019) Ptakhivnytstvo Ukrainy: suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy rozvytku [Poultry breeding in Ukraine: current state, problems and development prospects.]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu veterynarnoi medytsyny ta biotekhnologii im. Gzhytskoho*, Vol. 16, № 1(2), pp. 7–17.
7. Shpykuliak O. H., Ihnatenko M. M., Shvets A. A. (2021) Kontseptualni otsinky realizatsii zasad inkluzyvnoho rozvytku silskykh terytorii za uchasti ahrokhodynnykh intehrovanykh formuvan [Conceptual assessments of the implementation of the principles of inclusive development of rural areas with the participation of agricultural holding integrated formations]. *Ekonomika APK*, № 3. pp. 97–111.
8. Tomashuk I. V. (2022) The impact of European integration processes on the development of rural areas of Ukraine. *Biznes-navihator*, № 1(68), pp. 98–106.
9. Kolomiets T.V. (2021) Tomashuk I.V. Entrepreneurship and development of rural areas in Ukraine. *Colloquium-journal*, Vol. 3, pp. 29–42.
10. Boltovska L. L. (2021) Orhanizatsiino-ekonomichni zasady upravlinnia dynamichnymy protsesamy miasoproduktovoho pidkompleksu: dys. na zdobuttia naukovoho stupenia doktora filosofii z ekonomichnykh nauk: 051. Vinnytsia, 189 p.
11. Dotsiuk S. O. (2022) Suchasni aspekty zovnishnoekonomichnoi diialnosti ahrarnykh pidpriemstv Ukrainy. *Ekonomika ta suspilstvo*, № 39.